



Cada mes, una peça

3

MIQUEL JOAN PORTA

Sant Miquel i sant Joan Baptista



MUSEU DE MALLORCA

MIQUEL JOAN PORTA

Sant Miquel i sant Joan Baptista

Devers 1570

Oli damunt taula

168 x 86 cm

NIG 9.667

Dipòsit de "Sa Nostra" Caixa de Balears

Procedència desconeguda

BIBLIOGRAFIA

BENITO DOMENECH, Fernando, "Miguel Joan Porta. Nuevas obras", *Ars Longa. Cuadernos de Arte* 5 (1994), p. 133-138.

BENITO DOMENECH, Fernando, *Los Ribalta y la pintura valenciana de su tiempo*, Madrid, 1987, p. 46-51 [catàleg de l'exposició del *Museo del Prado*].

PALOU, Joana M., PARDO, José M^a, *Sobre una taula de Joan de Joanes i la pintura del segle XVI*, Palma, 1984. *Catàleg de l'exposició Belles Arts*, 83, Palma, 1983, núm. 2 [catàleg de l'exposició del Museu de Mallorca].

TRAMOYERES BLASCO, Luis, "Un pintor catalán del siglo XVI en Valencia: Miguel Juan Porta", *Almanaque de Las Provincias* (1905), p. 155-160.

Textos: Joana Maria Palou i Sampol

Fotografia: Gabriel Ramón

Disseny i maquetació: Anibal Guirado / Ramon Giner

Impressió: Bahía Indústria Gràfica

ISBN

DL

DESCRIPCIÓ



Les representacions un poc desproporcionades dels dos sants protagonistes, dempeus sobre la terra fosca i rocosa, es retallen sobre un fons molt simple: gran celatge clar i paisatge idealitzat, amb estructures arquitectòniques. És obra lluminosa i colorista, idealitzada i convencional; la composició és simètrica i paral·lela, sense gaire complicació.

Al'esquerra de la composició, sant Miquel està representat amb les grans ales esteses, com a un jove imberbe, alt i fort, el cap poderós amb llarga cabellera rossa, mirada baixa i afectada. Va abillat amb túnica curta de color magenta, cuirassa i una gran capa verdosa. Porta les balances sobre el braç dret, du espasa al cinto i amb la mà esquerra sosté displicent la llança amb la qual fitora el dimoni caigut als peus.

La figura de sant Joan Baptista és de proporció més modesta i resulta més real que l'altre sant. La cabellera bruna emmarca el rostre que

vol ser vigorós. Es presenta vestit amb túnica de pell i gran capa vermella. Amb l'índex de la mà dreta assenyala l'anyell que es veu a l'angle inferior dret del quadre; amb la mà esquerra sosté el llibre i la llarga creu rústica.

Aquesta obra repeteix amb rigidesa els models i esquemes fixats a partir d'estampes per Joan Macip, dit Joan de Joanes, alguns dels quals transporta i imetitzza fins al punt que es poden veure les similituds amb les taules de Joanes que es conserven a la catedral de Mallorca. Però els personatges celestials que pintà Miquel Joan Porta resulten inexpressius i les formes anatòmiques són maldestres, fins i tot encarcerades.

Tanmateix el resultat final de la taula de sant Miquel Arcàngel i sant Joan Baptista resulta certament encisador i així ho degué semblar a la persona o corporació que encomanà la peça a València devers l'any 1570.

ICONOGRAFIA

La representació de l'arcàngel sant Miquel i de sant Joan Baptista d'aquesta taula de devoció enllaça amb les tradicions orientals i cristianes trameses per la Bíblia i per altres textos, en particular la Llegenda Àurea de Jacopus de Voragine.

Miquel és un dels set arcàngels, el més popular d'entre tots, el que en el Llibre de Daniel ja s'esmenta com a "un dels primers prínceps". És el cap de la milícia celestial i així ho expressa l'Apocalipsi: "I hi hagué guerra en el cel. Miquel i els seus àngels combateren contra el drac... El gran drac nomenat Satan va ser precipitat a la terra i els seus àngels foren precipitats amb ell". Sant Miquel és també *psicopomp*, el conductor dels morts, les ànimes dels quals pesará el dia del Judici Final.

El culte a sant Miquel s'inicia a l'Orient hel·lenitzat i des d'allà s'estén per tot l'Occident a partir de finals del segle Vè. La seva devoció substitueix la de certes divinitats paganes, en particular les del déu egipci Anubis i la del romà Mercuri, l'Hermes *psicopomp* o portador d'ànimes grec.

Els atributs iconogràfics de sant Miquel amb els quals apareix aquí: l'armadura, llança i espasa amb els quals combat el Dimoni, i la balança amb que pesa les ànimes, el constituïren en patró de diferents oficis, gremis o corporacions. Així per l'arnès i les armes esdevingué el sant protector dels mestres d'armes, dels brunyidors i dels dauradors; i per la balança, el dels apotecaris, pastissers i droguers.

Sant Joan Baptista és el precursor del Messies i la baula entre el Vell i el Nou Testament i tot i que apareix en els Evangelis, està lligat



als profetes de la Llei Antiga i és considerat el darrer i més gran dels profetes. L'origen de la representació és també oriental: asceta demacrat i penitent en el desert, porta una creu i assenjala l'anyell com a representació de Jesús. Aquesta pintura el mostra seguint els diferents textos evangèlics de manera fidel: així diu Mateu que "...Joan duia un mantell de pèl de camell, i la cintura coberta amb una pell..."; Marc recorda que "Joan vestia una peça de pèl de camell..."; i Joan escriu que el Baptista saludà Jesús dient "mirau l'anyell de Déu...", del qual n'és precursor perquè predicava que "darrera meu ve un home que m'ha passat al davant, perquè era primer que jo".

Atesos la història i els atributs amb els quals se l'identificava, Joan el Baptista esdevingué el sant patró dels sastres, dels cardadors de llana, dels paraires, per les pells amb que s'abillava i per l'anyell; i dels presoners i condemnats a mort, en record del seu presidi i de la decapitació.

La iconografia de sant Miquel i de sant Joan Baptista es va formar i fixar en èpoques medievals i mitjançant segells, miniatures i altres obres visuals es propagà per tota el món cristià. A partir de la segona meitat del segle xv les estampes esdevenen el més important vehicle de difusió formal i iconogràfica. L'ús d'estampes per part de Vicenç Macip i dels seu fill Joan de Joanes, així com dels deixebles i seguidors és ben conegut.

CONTEXT



El segle XVI transcorre a Mallorca entre les revoltes socials de les Germanies, el desastre econòmic, les crisis agràries, la fam i les epidèmies. Sota la monarquia dels Àustries la economia i la societat es desenvolupen entre moments alcistes i d'altres de gran escassetesa que es van recuperant durant la segona meitat i, encara més, cap a la fi de la centúria.

L'illa té relacions comercials gairebé amb tots els ports coneguts, entre els quals ara cal destacar el de la rica i vitenca ciutat de València. La relació política i econòmica i conseqüentment també cultural entre València i Mallorca s'havia accentuat a partir del regnat d'Alfons el Magnànim. Arran de la invenció de l'impremta es difonen els textos i el pensament humanistes i també les noves devocions i formes iconogràfiques sorgides del concili de Trento.

Al llarg del segle XV ja s'havia incrementat l'intercanvi habitual d'artistes entre València i Mallorca, entre els quals hom podria citar el mallorquí format a València Pere Terrencs. Durant el segle XVI continua la relació i també la importació i exportació d'obres d'art.



A mitjan segle XVI compareix a Mallorca el pintor cordovès Mateu López (ca. 1520-1591), format a València, possiblement en algun dels tallers propers al de Vicenç Macip i del seu fill Joan de Joanes, dels quals segueix tècnica, forma i iconografies, en la mesura en la qual és capaç de comprendre-ho. Mateu López monopolitza pràcticament la pintura mallorquina de la segona meitat del cinc-cents i integra i forma a l'obrador altres artistes: Rafel Guittard, Mateu Gallard, un fill homònim al qual sobreviu, el valencià Baltasar Buirà –germà de l'escultor Miquel Buirà– i sobretot Gaspar Oms, el primer d'una llarga saga de pintors i escultors que arriba al segle XIX.

En relació a la taula de Miquel Joan Porta que representa “Sant Miquel i sant Joan Baptista” i a alguna altra obra del mateix autor que es conserva a Mallorca, cal ressenyar la presència a l'illa del bisbe valencià Joan Vic i Manrique (1573-1604), germà del virrei Lluís (1584-1594). Aquesta circumstància va afavorir la importació d'obres representatives de les noves iconografies, formes i estils, fins al punt que com ha dit el Dr. Marià Carbonell, el bisbe Vic va exercir de catalitzador dels intercanvis entre València i Mallorca.

L'AUTOR

La taula que representa sant Miquel i sant Joan Baptista va ser atribuïda primerament a Joan Macip, conegut com a Joan de Joanes. Tanmateix quan poc després de l'adquisició per part de "Sa Nostra" Caixa de Balears i del dipòsit en el Museu de Mallorca es va donar a conèixer la peça, ja es plantejava la possible intervenció de deixebles o col·laboradors del taller, atesa la duresa i l'ús de formes convencionals que presenta. Arran dels estudis del Dr. Fernando Benito Domenech l'adjudicació de l'obra a Miquel Joan Porta és indubtable, perquè tot i que l'autoria no estigui avalada per documentació escrita, l'estil personal del pintor està ben definit i ara es pot reconèixer sense gaire incertesa.

Miquel Joan Porta va néixer a Àger, Lleida, devers l'any 1544. Sembla que ja molt jove passà a València on desenvolupà tota la vida professional. A la ciutat del Túria es va formar amb Joan de Joanes, l'estil del qual assimilà fins al punt que la historiografia tradicional ha atribuït a Joanes obres que ara s'han pogut adjudicar a Porta. En qualsevol cas sembla que Miquel Porta ja estava amb Joanes devers l'any 1560 i que l'any 1569 ja ajustava i contractava treballs com mestre.

L'any 1516 Miquel Porta va participar en la posada en funcionament del Col·legi de Pintors de València, on va haver de morir devers el 1616.



MIQUEL JOAN PORTA / *Sant Miquel i sant Joan Baptista*

OBRA I ESTIL DE L'AUTOR



Miquel Joan Porta es va formar en el taller de Joan de Joanes i es mantingué sempre fidel a l'estil i als models del mestre, en perjudici de l'evolució de la pròpia personalitat. És així que la pintura de Porta resulta rígida, convencional i gens agosarada, molt tancada en els esquemes definits per Joanes, anteposant l'èxit segur per sobre l'aventura de la innovació: composicions rutinàries i repetitives, figures que solen resultar desproporcionades i encarcerades, volums aplanats i un tractament molt peculiar de la roba, lluenta, amb les voreres afilades. Tanmateix l'obra de Porta és de certa qualitat, atractiva i d'interès.

L'estil de Porta s'ha pogut definir a partir de peces signades i d'altres documentades. Justament la primera obra coneguda és un sant Miquel que il·lustra el "Llibre del Mostasaf" de València, de 1569, on apareixen trets formals i estilístics paral·lels a l'arcàngel del Museu de Mallorca: caràcter idealitzat, fins i tot afectat, pintura fluida, cromatisme efectista i fins i tot una similar fisonomia, de manera que tot plegat la data de la peça mallorquina ha de ser similar. Es conserva també un "Sant Francesc" signat i datat de

1571 en el Museu de Belles Arts de València, on també hi ha un "Sant Jeroni" i una taula que representa "Sant Vicenç Ferrer i sant Vicenç màrtir" del nostre autor, el qual usa un esquema compositiu germà de la taula amb sant Miquel i sant Joan. Porta signa i data l'any 1587 el retaule del convent valencià de Sancti Spiritu, de Gilet i a més se li adjudica el retaule de les "Ànimes amb la missa de sant Gregori", de l'església parroquial de Torrent, entre moltes altres obres conservades a diferents col·leccions públiques i privades. Cal destacar una altra obra conservada a Mallorca, on tradicionalment també s'ha considerat com a treball de Joanes: un "Ecce Homo" sobre tela de Can Vivot, amb totes les característiques compositives, formals i cromàtiques del mestre de Miquel Porta.

Tot i que en els anys darrers de la seva llarga vida Porta va conèixer la renovació aportada a la pintura valenciana per Joan Sarinyena o Francesc Ribalta, no va integrar els postulats del naturalisme a la seva producció.

Miquel Joan Porta va ser un digne pintor d'ofici a la vital València de l'època.



Govern de les Illes Balears

Conselleria d'Educació i Cultura
Direcció General de Política Lingüística



amics del
MUSEU DE MALLORCA



MUSEU DE MALLORCA

Carrer de la Portella, 5 - 07001 Palma
Tel. 971 717 540 - 971 724 794 - Fax: 971 710 483
museudemallorca@dgcultur.caib.es